

אריאל פרצ'יק

דבר שאינו שווה לכל נפש

- א. הגדרת דבר שאינו שווה לכל נפש על פי סוגיות מוגמר
- ב. שיטת הרמב"ם
- ג. דיני רחיצה ביום טוב
- ד. המדרות נוספות להלכה

א. הגדרת דבר שאינו שווה לכל נפש על פי סוגיות מוגמר
 במשנה ביצה כב, ב מופיעה מחלוקת בין רבנן גמליאל לחכמים:
 אף הוא אמר שלשה דברים להקל... ומניחין את המוגמר ביו"ט... וחכמים
 אוסרין.

ומסביר רשיי (שם):

מוגמר - לבונה על גבי גחלים. וחכמים אוסרין - ... משום דלאו צורך כל נפש
הוא.

בגמרא מבואר כי מחלוקת זו היא לגבי הנחת מוגמר להרחה, אך בהנחת מוגמר כדי להכניס ריח טוב בבגדים - בזה אף רבנן גמליאל מודה שאסור. מדברים אלה נובע, כי בהנחות הגוף עליינו לדzon לפי חכמים אם הנאה זו שווה לכל נפש, וזאת תהיה מותרת, או שהיא דבר הרואין למפונקים בלבד ובזה נאסוה.

הגמרא במסכת כתובות (ז, א) מביאה את דין מוגמר, ורוצה להתיר עשייתו מדין "מתוך שהחותרה הбурה לצורך חותרה נמי שלא לצורך". עונה הגמרא. דין זה נכון רק בדבר השווה לכל נפש: כמו כן מנסה הגמara להשווות מקרה זה למקורה, של שחיתות צבי, שהוא מאכל עשירים, ביו"ט; ודוחה - שכן צבי הזה מאכל הרואין לכל, אלא שאינו מזדמן לעניים, בניגוד להנחת מוגמר שהיא הנאה הרואינה למפונקים בלבד.

התוספות (שם, ד"ה אלא) מסבירים שעל פי החוויא אמינה של הגמara, דין "מתוך" נאמר רק בדבר שרוב בני האדם רגילים בו. מה שאין כן על פי המסקנה, שהגדות דבר השווה לכל נפש אינה תליה ברגילותו של הדבר, וכך אם הוא נדייר יהיה מותר אם הוא

שווה לכל נפש.

מתוך דברי הרשב"א בהסביר הגמרא שם (דיה אלא מעתה) עולה, כי בעילת מצוה

הוותרה ביו"ט מפני שמצוות דינה כדבר השווה לכל נפש.

בஹשך הגמרא בביצה (שם; ובכג, א) מובאות מחלוקת/amoraim לגבי עישון פירות¹:

רב ירמיה בר אבא אמר רב: אסור. ושמואל אמר: מותר... אמר רב יהודה:
על גבי גחלת - אסור, על גבי חרס - מותר. ורבבה אמר: על גבי חרס נמי
אסור... רבא אמר: על גבי גחלת נמי מותר, מידן דהוה אבשרה אגומרו.

הלכה נפסקה כדעת רבא?

נחלקו הראשונים בהסביר שיטות האמוראים בדיון עישון פירות:

רשוי (דיה אסור, ושמואל אמר מותר) מבאר, שחלוקת האמוראים היא האם עישון
פירות מוגדר כדבר השווה לכל נפש. רב סובר, שעישון פירות הוא דבר שאינו שווה לכל נפש,
ולכן אסור לעשותו ביו"ט. שמואל סובר, שעישון פירות הוא דבר השווה לכל נפש, ולפיכך
מותר לעשותו בשבילו מלאכות כיבוי והבערה.

מקשה הרמב"ן (במלחמות יב, א בדף ה'ו) על הסברו של רשוי מדברי רבא, האומר:
"על גבי גחלת נמי מותר מידן דהוה אבשרה אגומרו". לפי הסברו של רשוי קשה, מה
הראיה מבשרא אגומרו לעישון פירות, הרי בשרא אגומרו הוא מצרכיו או כל נפש, ואיilo
עישון פירות, לדעת האוסרים, אין מצרכיו או כל נפש.

לפייך מבאר הרמב"ן (על פי פירושו של הריני)², שכלל הזרות עישון פירות אינו דבר
השווה לכל נפש, וכן בשרא אגומרו אין שווה לכל נפש, שכן המובהר שבצליל אין על
הגחלים ממש. ואף על פי כן מותר, לדעת שמואל, לעשן פירות ביו"ט, כיוון שביעישון פירות
אין מלאכת כיבוי והבערה. כיבוי האש על ידי אבקת הבשימים של העישון הוא לזמן קצר
 בלבד, ומיד חזרת האש ונדלקת, לפייך אין במעשה זה דין של מלאכת כיבוי והבערה.

לפי הסבר זה, ראייתו של רבא מבשרא אגומרו ברורה. רבא מביא ראייה, שאין בכיבוי
זמני דין של מלאכת כיבוי והבערה, שהרי בשרא אגומרו מותר אף שהרוטב של הצליל מכבה
את האש, כפי שהעישון מכבה את האש. לדעת הרמב"ן, אף שאין בגימור כלים מלאכת
כיבוי והבערה, אסורה פעולה זו כי הוא מוליך ריח בכליים. אבל באוכלין. אין איסור הולדת
ריח, ולכן עישון פירות מותר.

1. עיין במאיר שם (דיה בימיו), שבואר. את ההבדל בין גימור, שבו היו מנחים לבונה על גבי הגחלים, כדי
שהמסובכים יריקו בשעת האכילה, והיא תערב להם; לבין עישון, שבו היו פורטים את הפירות (לאחר
שקלפו אותם), ומתהנתם היו שמים גחלים ואבק בשםים, כך שהריה נקלט בפירות עצם ומשבחם.

2. ר' י"ח ביצה יב, א; רמב"ן יום טוב ז, ו; ראי"ש ביצה פרק ב, סימן כב; טור ושולחן ערוך תקיא, ז.

מחלוקת הראשונים עליה מחלוקת בהגדרת דבר השווה לכל נפש. לדעת רשיי,夷ison היפות, אף על פי שאיןנו מכיר את הפירות לאכילה אלא רק מוסף. ריח נעים, מוגדר דבר השווה לכל נפש. כל תיקון אוכלין מוגדר בדבר. השווה לכל נפש, ובלשונו של המאירי (ד"ה בימי): "שכל דבר ש גופו של אוכל נקשר בו או שתיקון זה מוסף ערבותו של אוכל עצמו - שווה לכל נפש הוא".

גרר זה נובע מהבנת ההשואה לMITOK חרדל (שבת קלד, א).³ רשיי עצמו (שם ד"ה לא אפשר) מבאר שהמציאות של夷ison היא, שאם היו עושים זאת באותו היום עצמו היה הפרי משובח יותר מאשר הם עושים זאת מערב יו"ט. בעקבות זאת מסיק הבית יוסף (תקיא, ד"ה ואילך) שבשביל להתריע עשוית מלאכה בדבר השווה לכל נפש, אין צורך שבתחלת לא יהיה ראוי כלל לאכילה, אלא די בכך שرك **יתעלה על ידי** אותה מלאכה, ואף שכבר היה ראוי לאכילה בלאדייה.

הרמב"ן חולק, ולדעתו夷ison היפות אין דבר השווה לכל נפש, כיוון שאין夷ison מכיר את הפרי לאכילה. לפיכך הוא סובר, שאסור להדליק אש בשביל夷ison פירות, ומותר רק לעשן באש קיימת בשビル קדירתנו.

ב. שיטת הרמב"ם

לרמב"ם (יום טוב ד, ו) הסבר שונה למורי בהגדרת ההבדל בין גימור לעישון:

**אין מעשינו בקטרת ביו"ט, מפני שהוא מכבה... ומותר לעשן תחת הפירות,
כדי שיוכשרו לאכילה.**

הרמב"ם תולה את סיבת האיסור לגמר בכך שיש בזה כיבוי, ואין מזכיר את הטעם של דבר שאין שווה לכל נפש. נראה, כי בגין לשיטות שהזכירנו לעיל, שבאיaro שהמקרים של גימור夷ison שוים (לשטיי) - בשניהם יש כיבוי והבערת; לרמב"ן - בשניהם אין כיבוי והבערת) וההבדל בכך נובע מהגדירות הלכתיות שונות (לשטיי - האם מזובר בדבר השווה לכל נפש; לרמב"ן - הולצת ריח הותורה באוכלין ולא בכלים), מסביר הרמב"ם בפשטות שההבדל הוא **במקritis**. במוגמר יש כיבוי ממש; לעומת夷ison, שאף על פי שמכבה - סופו מבער, ואין כאן מלאכה כלל.

3. השיטות השונות בהבנת הסוגיה שם נובעות מחלוקת הגירסאות. הרמב"ן והרייף גרשו: "התם ליכא כיבוי,anca איכא כיבוי". לעומתיהם, גירושת רשיי הייתה: "התם לא אפשר,anca אפשר", כגירסת הספרים שלפנינו. ועיין בערך המאור ביצה יב, א בזPhi הריף.

4. עיין בוגרמא ביצה כב, א. ובהסבר הרין יב, א ד"ה אבעיא.

מדוע תלה הרמב"ם את ההבדל הדיני בין עישון וגימור במקרים? לדעתו, יותר מושם דבר השווה לכל נפש אינו קיים; והראיה לכך היא שאינו מזכיר בשום מקום חיתר זה. כן לגבי רחיצת כל גוף הוא פוסק (א, טז):

אבל כל גופו אסור, משומן גזירת מרחץ.

אם שידוע רוב הראשונים נאסרה רחיצת כל הגוף משומן שאינה שווה לכל נפש, כי שנדון בהרחבה בהמשך.

אם כן, איך יסביר הרמב"ם את המקרים בהם הותרו מלאכות לטרבי הגוף (למשל - הבערה לצורך רחיצה), אם אינו מקבל את הכלל של "דבר השווה לכל נשוי": מבאר עורך השולחן (תקיא, א-ז) בדעת הרמב"ם, שיש מצרכי הגוף שהם בכלל **אוכל נפש**. דבר זה מפורש בדברי הרמב"ם (שם): "רחיצה וסיכה הרי הן בכלל אכילה ושתייה, ועשין אותן ביו"ט". במוגמר, לעומת זאת, אסור משומן מכבה, כיוון שאינו מוגדר לצורך הגוף⁵.

ג. דין רחיצת ביום טוב

בבית שמאי אומרים: לא יחמם אדם חמין לרגליו, אלא אם כן ראוי לשתייה.
ובית הלל מתירין.

התוספות (שם, ד"ה לא יהיה) מסבירים שלרחיצת כל גופו אסור להחם אף לדעת בית הלל, מפני שרחיצה זו היא דבר שאינו שווה לכל נפש. ומסביר הרין (יא, א בדף הריני)⁶ בדעת התוספות, כי איסור זה הוא **מדאוריתא**. لكن אסור אף לרוחץ כל גופו במים שהוחמו מערב יו"ט, גזירה שמא יחם ביו"ט.

הרין (ביצה יא, א) והרמב"ם (יום טוב א, טז) פוסקים שמותר לרוחץ כל גופו במים שהוחמו מערב יו"ט. חיים מים ביו"ט לצורך רחיצת כל גופו נאסר **מדרבנן** (משום גזירת מרחצאות), וממילא לא גוזרו במים שהוחמו מערב יו"ט. וכן פסק בשולחן עורך (תקיא, ב). בバイור הלכה (שם, ד"ה אבל לא כל גופו) מרחיב ואומר, שבשאר איברים (חוץ מפניו, ידיו ורגליו) אסור, מפני שאין נחשבים לדבר השווה לכל נפש. ואף אם הוחמו המים מערב יו"ט - אסור, שכן חוששים לדעת הפוסקים שיש כאן איסור דאוריתא.

5. ועיין עוד בעורך השולחן, אורח חיים תשכח, יט-כא, בバイור שיטותו של הרמב"ם.

6. כפי שהסביר לעיל (סוף סעיף ב), הרחיב הרמב"ם את הגדרת אוכל נפש גם לרחיצה וסיכה. لكن לרמב"ם הותרת הבערה לצורך רחיצת כל גופו מדאוריתא, ורק מדרבנן נאסרה.

אף בימינו, שהמים זמינים, ולכארה ניתן היה לומר שרחיצת כל גוף היא דבר השווה לכל נפש, פוסק בשמרות שבת כהלכה (יד, ז) שנחשבת רחיצה זו דבר שאינו שווה לכל נפש.מעט במקרה שתתכלך או הזיע, בו מסתפק הגרשי' איזורבך צ'יל אם יוכל לרוחץ כל גוף.

ז. הגדרות נוספות והשלכות להלכה

ענין נוסף שיש לערוך עליו הוא: מהו הקритריון הקובל מתי דבר מסוים יוגדר כשווה לכל נפש? וחלקיו בזה האחרונים: הפרי מגדים (אשל אברהם תקיא, ס"ק ט) אומר שהולכים אחר רוב העולם. אך לעומת הביאור הלכה (תקיא, ז"ה אין עושים מוגמר) סובר שההגדרה תלולה באותו מקום ובמה שמקובל שם.

דיון נוסף, הנובע מtopic סוגיה זו, הוא לגבי עישון סייגריות ביוט. בעבר, ההנחה הרווחת הייתה שעישון סייגריות מועיל לבリアות, וגורם להנאה מרובה. אך התירוז זאת רוב האחרונים (על פי הקרייטוריונים שהוזכרו לעיל). אך ביום, שאנשים רבים נמנעים מלעשן, והוכח שהעישון מזיק לבリアות, הרי ברור שאין זה דבר השווה לכל נפש, ואסור".
ויתכן, שעל פי הרמב"ם נתיר לעשן סייגריה אף בימינו, מדין "מתוך". שכן לשיטתו אין אלו מחייבים לדין של דבר שאינו שווה לכל נפש.

7. כך פסק הרב עובדיה יוסף שליט"א, בשווי יביע אומר, חלק ת, סימן לט אות א. וכן דעת ראש הישיבה שליט"א.